

Pronađeno u prevodu

**Clifford Geertz, *Lokalno znanje: eseji iz interpretativne antropologije*,
Zagreb: AGM, 2010.**

Dvadeset sedam godina nakon objavljivanja zbirke ogleda *Local Knowledge: Essays in Interpretive Anthropology* (1983) Kliforda Gerca, pojavio se i hrvatski prevod knjige¹ u izdanju zagrebačke kuće AGM i njene biblioteke Sintagma. Prevoditeljka je Irena Matijašević, kritičarka i pesnikinja, urednica na Trećem programu Hrvatskog radija i bivša članica predsjedništva Hrvatskog semiotičkog društva.² Pisac pogovora je akademik prof. Milivoj Solar (str. 293-297), teoretičar književnosti kojeg, verujem, ne treba posebno predstavljati. Ovaj izdavački potez je utoliko značajniji što je bogati opus mnogo slavljelog, ali i često kuđenog, "oca" interpretativne antropologije i jednog od najviše citiranih autora u društveno-humanističkim disciplinama relativno malo poznat široj publici u srpskom i hrvatskom govornom području, ako se izuzmu akademske sredine i izdavački poduhvati dr Ivana Čolovića i njegove Biblioteke XX vek (*Tumačenje kultura* I-II, 1998 i *Antropolog kao pisac*, 2010), kao i dr Aleksandra Boškovića (v. tematski broj časopisa *Kultura*, br. 118/119, 2007).

Knjiga sadrži Gercov Predgovor izdanju iz 2000. godine, Uvod i osam poglavlja o refiguraciji društvenog mišljenja, društvenoj istoriji moralnih predstava, prirodi antropološkog razumevanja iz "domorodačke perspektive", zdravom razumu i umetnosti kao kulturnim sistemima, nacrtu "etnografije modernog mišljenja" i simboličkoj konstrukciji središta moći i kraljevske harizme (iz postveberovske perspektive koju je ponudio Edvard Šils) u Engleskoj za vreme Elizabete I, javanskom Madžapahitu za vreme Hajama Vuruka i Maroku pod Alavitima pre uspostavljanja francuskog protektorata 1912. godine. Svi ovi eseji su bili objavljeni ranije, u sedamdesetim i na početku osamdesetih, u drugim glasilima i publikacijama, osim poslednjeg teksta u zbirci, briljantne rasprave pod naslovom "Lokalno znanje: činjenica i zakon u komparativnoj perspektivi" (8. poglavlje, str. 209-291); uprkos Gercovom preferiranju esejističke forme i nestandardnog stila, na nju se može primeniti standardni izraz monografska studija.

Prvi esej u knjizi, posvećen "preoblikovanju društvene misli" i "zamućenim žanrovima" (1980), današnjim čitaocima će verovatno izgledati i kao svojevrsna rekapitulacija prošlih događaja u retrospektivi, pogled unazad na epistemološke zaokrete i smene paradigmi u društvenim i humanističkim disci-

¹ Knjiga je do sada prevedena na francuski, italijanski, japanski, španski, portugalski, litvanski, kineski i indonežanski jezik (v. HyperGeertz na web adresi <http://hypergeertz.jku.at/HyperGeertz-1980-1989.htm>).

² V. na web adresi http://www.hdpisaca.org/clan.asp?clan_id=282

plinama, koji su usledili u periodu opšteg slabljenja pozitivizma, čemu je i sâm autor mnogo doprineo. U njemu, Gerc između ostalog razmatra primene tri glavne vrste analoških modela – ludičkih, dramaturških i tekstualnih pristupa u proučavanjima značenja društvenog ponašanja u svakodnevnim interakcijama i simboličkih činova u ritualnim i ceremonijalnim situacijama, odnosno u književnosti, estetici i performativnoj umetnosti – od Ervinga Gofmana u sociologiji i Viktora Tarnera u antropologiji, do Keneta Berka i Nelsona Gudmena u estetici i kritici, kao i Oltona Bekera u komparativnoj lingvistici.

Esej pod naslovom "Pronađeni u prijevodu"³: o društvenoj povijesti moralne imaginacije" (1977) napisan je u znaku sećanja na književnog kritičara Lajonela Trilinga, koji je bio jednako opsednut "odnosom između kulture i moralne imaginacije" kao i sâm Gerc (str. 59), i nastojao da američkim studentima u 1970-tim približi dela Džejn Ostin i moralni svet džordžijanske Engleske, uprkos nedoumicama u pogledu epistemološke utemeljenosti takve "humanističke književne pedagogije". Podjednako opravdan podnaslov mogao bi biti i "O kulturnoj relativnosti moralne i estetske imaginacije" jer se Gerc ovde iznova vraća jednoj od svojih fundamentalnih antropoloških preokupacija – mogućnosti razumevanja kulturnih partikularnosti i razlika između nas i drugih, udaljenih u prostoru ili vremenu, različitih imaginacijom uobličenih iskustava stvarnog "življenog života" i kulturno/istorijski oblikovanih shvatanja dobrog i lepog, veličanstvenog i užasnog, te inherentnih ograničenja u njihovom prevođenju i prenošenju. Bilo da je to pokušaj razumevanja konkretnog događaja kakav je balinežanski *sati* u Gianjaru 1847. godine iz pera evropskog posmatrača L. V. Helmsa ("užasan spektakl" i "okrutno praznoverje"), islamske sage ili autorskih dela kakvi su romani Džejn Ostin, opora književna studija Pola Fasela *Veliki rat i moderno sećanje* (1975) o Prvom svetskom ratu iz rovovske perspektive u Flandriji i Pikardiji⁴, ili Foknerovo preplitanje "maničnih pripovesti" o starom Jugu u romanu *Abšalome, sine moj!*, uvek je posredi, smatra Gerc, prelaz "od neposrednosti jednog oblika života do metafora drugog" (str. 68).

Te neposrednosti jednog oblika života su ujedno predmet i poligon mišljenja zvanog zdravorazumsko. Zdrav razum je, za Gerca, takođe intelektualni "žanr" (okvir mišljenja i vrsta mišljenja) i semiotičko područje kulture (shvaćene generički) ili, kako on kaže, kulturni sistem – relativno uređen i delimično integrisan skup značenja – pored umetnosti, religije, filozofije, nauke, prava, političke ideologije itd. Inherentno svojstvo zdravorazumskog mišljenja je da su njegovi proizvodi ("priče o stvarnom") tvrdnje neposredno zasnovane na

³ Gercovo poigravanje stihovima pesme "Izgubljeni u prevodu" Džejmsa Merila iz zbirke *Božanske komedije*.

⁴ Džozef Heler, autor kulturnog romana o Drugom svetskom ratu *Kvaka 22*, smatrao je Faselovo delo najboljom knjigom koja je napisana o Prvom svetskom ratu.

iskustvu, a ne namerne refleksije o iskustvu, što samo delimično odgovara shvatanju pojma prakse u savremenoj društvenoj teoriji – kao rutinskih, samorazumljivih i nerefleksivnih svakodnevnih aktivosti. Gercu je upravo stalo do toga da afirmiše "izbrisanu" razliku između praktičnog odnošenja prema stvarnosti i "prizemljene, kolokvijalne mudrosti" o njoj; za njega je zdravorazumsko mišljenje perceptivno, inteligentno, delatno i u izvesnoj meri refleksivno, kao uspešno izlaženje na kraj sa svakodnevnom egzistencijalnim problemima (str. 100). Mada njegov aktuelan sadržaj varira u zavisnosti od mesta i vremena – ili, prostije rečeno, njegovi kulturni izrazi se obično razlikuju od jednog do drugog naroda, što Gerc ilustruje primerom različitog shvatanja interseksualnosti i položaja interseksualnih osoba u tri posebna društva (Amerikanci, Navaho Indijanci i narod Pokot u Africi) – postoje i zajednička, transkulturna obeležja. To su prirodnost, praktičnost, nemetodičnost, jednostavnost i jezgrovitost – poput truizma Džozefa Batlera "sve je ono što jeste, a ne nešto drugo"⁵ – trezvenost i pristupačnost; zdrav razum je bar načelno dostupan (skoro) svima nezavisno od pola, etničkog porekla, obrazovanja ili socijalnog statusa, takoreći "opšte" dobro.

Vitgenštajn je, kao što je to Gerc dobro znao, jedan od prvih filozofa koji su od pomoći u pitanjima zdravog razuma kao običnog mišljenja i svakodnevnog jezika, to jest "jezičke igre". Na primer, njegova napomena br. 129 glasi: "Oni aspekti stvari koji su za nas najvažniji prikriveni su jednostavnošću i svakodnevnošću. (To ne možemo da primetimo – zato što nam je uvek pred očima). Čovek uopšte ne uočava prave osnove svoga istraživanja. Sem ako *to* nije jednom uočio. A to znači: ono što smo jednom videli, a najupadljivije je i najjače, ne uočavamo više".⁶

Esej posvećen umetnosti kao "kulturnom sistemu" predstavlja kritiku instrumentalnog i utilitarnog shvatanja umetnosti, svojstvenog funkcionalističkim objašnjenjima, kao sredstva koje služi definisanju društvenih odnosa, održavanju društvenih pravila ili učvršćivanju društvenih vrednosti. Kao što Gerc napominje, društvo Joruba u Africi čuveno po rezbarskoj veštini sasvim sigurno se ne bi raspalo kada bi njegovi umetnici prestali da se bave rezbarenjem; ne bi se desilo ništa dramatično na strukturalnom planu, iako bi nestalo estetsko osećanje i život bi izgubio boju, postavši "više siv" (str. 127). Umetnost je materijalizacija načina doživljavanja, a ne izraz/odraz društvenih odnosa ili

⁵ Zbog nepažljivog čitanja Gerca, ovu izreku sam svojevremeno pogrešno pripisala L. Vitgenštajnu (v. G. Gorunović, *Antropologija Kliforda Gerca: kulturna teorija i interpretativna analiza kultura*, Beograd: Srpski genealoški centar – Filozofski fakultet, 2010, str. 283), te koristim ovu priliku da makar i naknadno ispravim tu grešku koja dezinformiše čitaoce i eventualno vređa autore.

⁶ L. Vitgenštajn, *Filosofska istraživanja*, Beograd: Nolit, 1980, 83, 84. Up. Geertz, *op. cit.*, 119, 120.

funkcija društvene strukture. Ona je kulturni, ideacijski, semiotički sistem. Zbog toga je teorija umetnosti zapravo teorija kulture.

S tim u vezi, Gerc rezimira ideje istoričara umetnosti Majkla Baksandala [Baxandall] o senzibilitetu italijanskog religioznog slikarstva u okviru renesanse kulture, u njegovoj monografiji o italijanskom kvatroćentu, *Paintings and Experience in Fifteenth-Century Italy* (1972). Baksandal je razvio kulturnu perspektivu u sociologiji umetnosti; uočio je intrinzičnu povezanost vizuelne forme i samog doživljaja vizuelne forme, društvenog plesa i praktičnog znanja i veštine kakva je procena dimenzija stvari u periodu renesanse. Na primer, o značaju plesa u razumevanju likovnih predstava Gerc kaže: "Ples je važan za gledanje slika jer je on bio manje temporalna umjetnost povezana s glazbom, kao kod nas, a više grafička umjetnost povezana sa spektaklom ...", verskim procesijama, uličnim karnevalima i sl. (str. 134). Izgleda da je spori geometrizovani ples *bassa danza*, inače popularan u Italiji tog doba, poslužio kao obrazac u likovnom postupku grupisanja likova; Botičelijevo *Proleće* i *Rođenje Venere* se navode kao primeri. Poznavanje mera je pak bilo sastavni deo obrazovanja renesansnog intelektualca, umetnika, trgovca i mecene, zbog čega je Pjero dela Frančeska napisao detaljan matematički priručnik o merama i merenju.

Gerc potom nudi svoj primer, tumačenje islamske umetnosti i posebno usmene narodne poezije u Maroku. Paradigmatični vidovi umetnosti u islamskoj arapskoj kulturi su poezija i arhitektura. Zbog striktno zabrane predstavljanja u islamu, obe su na granici da skliznu u profano ili u heterodoksiju. Budući da je poezija religiozna, njen moralni izvor i uzor je Kur'an, a jezički – klasični arapski jezik kuranskih recitacija. Kao što je Maršal Hodžson u svom obimnom, posthumno objavljenom delu *Pustolovina islama*⁷ istakao, Kur'an nije "stvoren da bi bio čitan zbog informacija ili čak nadahnuća, nego da ga se recitira kao čin predanog štovanja..." (str. 140). Kur'an, dakle, nije naprosto zbirka iskaza ili rasprava o Bogu, već sadrži stihove koje su emanacija i esencija samog Boga, njegove reči.

⁷ M. G. S. Hodgson, *The Venture of Islam: Conscience and History in a World Civilization*, Chicago: Chicago University Press, 1974, 3 vols. U svom prikazu u *New York Review of Books* (1975), Gerc je napomenuo da je ta studija nezaobilazno štivo za svakog ko se ozbiljno interesuje za islam. (C. Geertz, "Misteries of Islam". U: *Life among the Anthros and other essays*, F. Englis, ed., Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2010, 71-80.) Zahvaljujući tom delu i *Rethinking World History: Essays on Islam, Europe and World History* (Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1993), koje je priredio Edmund Berk III, Maršal Hodžson je posle smrti postao jedan od najuticajnijih američkih istoričara islama. Predavao je na Univerzitetu u Čikagu i predsedavao Komitetom za društveno mišljenje do smrti 1968. godine.

Stvaranje poezije u Maroku je javni čin i događaj koji se odvija u određenoj društvenoj situaciji; pesma se ne izmišlja već se ispreda postepeno i komponuje iz "ograničenog broja utvrđenih formula" (tematskih, figurativnih i metričkih), tj. gradi "molekularno" u samom činu oralnog izvođenja, kao što su to činili i srpski narodni pevači, guslari, čije je pesme zabeležio Albert Lord u prethodnoj Jugoslaviji (str. 141). Marokanski pevač pri tom koristi muzički instrument def, a njegovo pevanje prati ples muškaraca. Povod je definisan običajima i događajima kao što su rođenje, obrezivanje, sklapanje braka i pogreb.

Ako je tačno da je Gerc isključivo teoretičar na delu i analitičar koji se najbolje iskazuje kroz svoje studije slučajeva, njegova komparativna rasprava o pravu je u tom pogledu naročito instruktivna i egzemplarna, baš kao što je to i sažeta, ali "gusto" argumentovana knjiga *Posmatrani islam (Islam Observed: Religious Development in Morocco and Indonesia, 1968)*, koju Džordž Markus označava, četrdeset godina nakon njenog objavljivanja, kao "masterful short work"⁸. Rasprava "Lokalno znanje: činjenica i zakon u komparativnoj perspektivi" je još jedan primer Gercove kulturne analize na delu i interpretativne veštine u kontekstualnom razumevanju i kontrastnom sagledavanju etosa/senzibilitetâ tri različita pravna sistema – arapsko-islamskog zasnovanog na Kur'anu i Šariji, hinduističko-budističkog u javanskoj i balinežanskoj tradiciji i malajskog običajnog prava – kroz semantičku analizu ključnih etičkih, religijskih i filozofskih koncepcija i kategorija u njihovoj osnovi (*hak, darma i adat*).

Gordana Gorunović

Др Весна Ђукић

Држава и култура: студије савремене културне политике

Књига "Држава и култура: студије савремене културне политике" ауторке др Ђукић представља резултат петнаестогодишњег проучавања теорије културне политике и њених практичних апликација у Србији. Професионална афилијација ауторке одредила је и правац у коме се крећу њена сагледавања јавних (практичних) политика уопште и културне

⁸ George E. Marcus, "Geertz's Legacy Beyond the Modes of Cultural Analysis of His Time: Speculative Notes and Queries in Remembrance". U: Jeffrey C. Alexander, Philip Smith and Matthew Norton, eds., *Interpreting Clifford Geertz: Cultural Investigations in the Social Sciences*, New York: Palgrave, Macmillan, 2011, 131-143, 132.